

Kriegsgefangenenpost

Postkarte

An

Geprüft

Den Weleerwaarde

Gebührenfrei!

Absender:

Vor- und Zuname:

J. van der Lee

Gefangenennummer: 31412

barak 16 B

Lager-Bezeichnung:

Kriegsgef.-Offizierlager 67

Neubrandenburg i. Meckl.

Deutschland (Duitschland)

Empfangs

Str

Lan
Lan

Bij de foto: Een krijgsgevangen officier vraagt ds. R.H. Bremmer vanuit een Duits kamp om informatie over de kerkstrijd [lees verder op pag. 3]

nr. 43, december 2015

IN DIT NUMMER:

Briefkaart Neubrandenburg

Digitaal bewaardepot

Vrijmakingsbrochures

...adcetera

...adcetera is een gezamenlijke uitgave
van deputaten ADC (GKV) en de
Archiefcommissie (NGK)

colofon

...adctera is een
gezamenlijke uitgave
van deputaten ADC

(GKV) en de
Archiefcommissie
(NGK)

Broederweg 16,
8261 GT Kampen.

Telefoon 038 447 17 30

E-mail

info@adckampen.nl

Website

www.adckampen.nl

Druk: drukkerij

De Bunschoter,

Bunschoten-

Spakenburg

Ontwerp:

Peter Dees, Zwolle

Foto omslag:

Briefkaart Jan van

der Lee aan R.H.

Bremmer,

collectie ADC

Ten geleide

Voor het ADC was 2015 een bijzonder jaar. Medewerker Ab van Langevelde verdedigde zijn proefschrift over Cornelis Veenhof. Dat het proefschrift zo de aandacht zou trekken, ook in de media, overtrof alle verwachtingen. In Nederlands gereformeerde en in vrijgemaakte kring leidde dit boek tot gesprekken over en bezinning op wat er in de jaren zestig in de toen nog ongedeelde vrijgemaakte kerken is gebeurd. Veel van wat Van Langevelde in zijn boek beschreef over het conflict in die jaren was niet algemeen bekend en werd door lezers als schokkend en verdrietig ervaren. Andere lezers ervoeren herkenning of boosheid.

Op zo'n moment blijkt de relevantie van het werk van het ADC. Dankzij het feit dat archieven bewaard worden en toegankelijk gemaakt voor onderzoek, is het mogelijk in een boek als dat over Veenhof te reconstrueren wat er zich in het verleden heeft afgespeeld. Dat kan confronterend zijn, zoals hier, maar in elk geval brengt het een gesprek over dat verleden op gang. Verdringing van dat lastige verleden is een natuurlijke menselijke reactie maar brengt met zich mee, dat deze geschiedenis als een dreinend kind achter je aan blijft lopen, roepend om aandacht.

De historicus en archiefonderzoeker

hebben een dienende taak in het proces van het in het reine komen met een moeilijke geschiedenis. Ze reiken gespreksstof aan. En ze doen voorstellen over hoe het verleden zou kunnen worden beschouwd. Daarmee maken ze ook de achtergronden duidelijk van huidige kerkelijke processen. Als een kerk niet weet waar zij vandaan komt, krijgt ze identiteitsproblemen. Het is daarom goed dat de kerken hechten aan een goed beheer van de archieven. Voor een gezonde hedendaagse kerk is het van belang dat de relatie met het verleden open en levend blijft. Daaraan werkt het ADC en wij zijn dankbaar dat u daaraan wilt bijdragen, ook middels uw giften en gebeden. Ook het volgende jaar AD 2016 hoopt het ADC weer klaar te staan voor onderzoekers en archiefschenkers. Wij wensen u van harte Gods zegen toe op de komende Kerst en op het nieuwe jaar 2016. ¶

De geschiedfilosoof Frank Ankersmit (1945) noemt het een sublieme historische ervaring. Het overkwam Ab van Langevelde tijdens archiefonderzoek over het onderwerp Vrijmaking in oorlogstijd.

Hadden ze niets beters te doen? Over Vrijmaking in oorlogstijd

Het blijft mensen ergeren: hoe kon het zover komen dat in een vreselijke tijd van wereldoorlog, Jodenvervolging en bezetting een kerkscheuring plaatsvond in de Gereformeerde Kerken over het thema verbond en doop? Hadden ze niets beters te doen, is de veel gehoorde vraag. Het antwoord is even eenvoudig als verbijsterend: nee, dat vonden ze uiteindelijk niet. Die verbijstering heeft te maken met ons eigen blikveld vanuit het heden, een gesecculariseerde cultuur waarin de kerk een minderheid is geworden. Maar destijds was de kerk nog een cultuurkracht van formaat, die naar de beleving van kerkmensen bijna samenviel met het Koninkrijk van God. En dat betekende dat je kerkelijke problemen te allen tijde moest oplossen, ook in tijden van oorlog. De zuivere leer was belangrijk,

belangrijker dan in onze eigentijdse door ervaring doordeesemde culturele grondhouding. Niet dat er destijds geen gereformeerden pleitten voor opschorting van de behandeling van de leergeschillen, maar de meerderheid dacht er op de synode anders over. Bovendien hadden die verzoeken tot opschorting in belangrijke mate te maken met de verminderde mogelijkheden tot onderlinge communicatie in de oorlogstijd.

Maar waar blijft nu die sublieme historische ervaring? En wat heeft dat te maken met de hierboven gestelde vraag? Onderzoeker Ab van Langevelde vond in het Archief-R.H. Bremmer een briefkaart van een Nederlandse officier die geïnterneerd was in het Duitse krijgsgevangenenkamp Neubrandenburg, formeel Oflag 67 - Offizierslager. Dit kamp lag vlakbij

Berlijn, niet ver van de Poolse grens. De auteur van het poststuk was Jan van der Lee, geboren te Soest op 11 november 1919, die op 13 juli 1944 een berichtje stuurde aan ds. Bremmer (1917-1995) van Groningen-Helpman. Midden in de ellende van dit Duitse kamp, waar ook de VU-hoogleraar kunstgeschiedenis Hans Rookmaaker (1922-1977) enige tijd heeft verbleven, schreef Jan dat hij verwachtte dat de oorlog gauw afgelopen zou zijn. Hij zei het netjes, anders zou zijn briefje de censuur – *Gepriift* stond erop – niet hebben kunnen passeren: 'Ik 'houd het ervoor' dat dit jaar de strijd in Europa beslecht zal worden'. Het was kort voor Dolle Dinsdag. De zinsnede over 'het houden voor' was een subtiële, geestige verwijzing naar de kerkstrijd waarin het ging om de veronderstelde wedergeboorte oftewel 'het houden voor' wedergeboren van dopelingen binnen de kerk. Maar daarna vroeg hij Bremmer op de man af om informatie over de kerkstrijd. Hij had wel uit de *NRC* begrepen dat de situatie ernstig was, maar vroeg nu om 'lectuur'. Dat leverde de archiefonderzoeker de Ankersmittiaanse sublieme historische ervaring op. Hij hield het postkaartje zorgvuldig in beide handen en besefte dat dit zeventig jaar geleden geschreven en gestempeld was geworden in een verschrikkelijk oord, ook al was het geen concentratiekamp van het satanische kaliber van Auschwitz en Dachau. En in dit gruwelijke kamp vroeg een krijgsgevangenen officier aan een predikant om zeg maar een brochure over de kerkstrijd. Hij 'zou er zeer veel prijs op stellen'. Nee, hij had niets beters te doen, want de kerk was na God het allerbelangrijkste in zijn

leven. Natuurlijk dacht niet elke gereformeerde zo, maar dit poststuk maakt veel duidelijk over de positie van de kerk in de toenmalige cultuur. Zie voor een uitgebreider verhaal en de volledige briefkaart de website: www.adckampen.nl. ¶

Eigen kerke- lijk digitaal bewaardepot?

Op voorlichtingsavonden werd de vraag gesteld of de kerken niet een eigen digitaal bewaardepot kunnen oprichten. Het antwoord is: nee, dat is te duur. Zo duur dat ook de centrale overheid aan lagere overheden adviseert om aansluiting te zoeken bij een grotere partij. Dat gebeurt inmiddels ook. De provincies Noord-Holland en Overijssel hebben bijvoorbeeld een e-depot opgericht waar gemeenten zich bij aan kunnen sluiten. Waarom is een bewaardepot zo duur? Een slimme jongen kan thuis al een server opzetten, dan is het met iets meer moeite toch geen probleem om dit in het groot te doen? Het antwoord hierop is dat het hier niet gaat om slechts een serversysteem, maar om een bewaardepot dat de tand des tijds moet kunnen doorstaan. De informatie moet duurzaam, veilig, toegankelijk en integer opgeslagen zijn. Om dit voor elkaar te krijgen is het nodig met beleid te werk te gaan. In de archiefwereld spreekt men van een 'bewaarstrategie'. Daar bestaat een internationaal gangbaar model voor: het zogenaamde

OAIS-model (*Open Archival Information System*). Dit model kent een tweesporenbeleid. Enerzijds is er het *opslaan en behouden* van het digitale archiefstuk. Daarnaast is er het spoor van het *toegankelijk maken* daarvan. Ook al zou je een document eeuwig intact kunnen houden, wanneer je het niet kunt gebruiken is het alsnog waardeloos. Een en hetzelfde archiefstuk heeft hier twee manifestaties. Het *opgenomen digitale archiefstuk* (ODA), dat geschikt is voor blijvende digitale bewaring, en het *beschikbare digitale archiefstuk* (BDA), dat bedoeld is om aan de gebruiker aan te bieden. Het valt te begrijpen dat de gebruiker meestal geen behoefte heeft aan allerlei technische informatie die wel van belang is voor ‘eeuwigdurende’ bewaring. In de meeste gevallen is de gebruiker vooral geïnteresseerd in de inhoud van de stukken en in de organisatorische context daarvan. Ook wil de gebruiker deze informatie zien in een representatieve versie zoals in Word of PDF en niet in - bijvoorbeeld - de XML-variant waarin de informatie is opgeslagen.

Een systeem dat deze strategie moet realiseren is meer dan wat servers bij elkaar. Het is niets minder dan een compleet bedrijf met meerdere vestigingen op verschillende geografische locaties. Drie aandachtsvelden zijn hier belangrijk. Ten eerste is er de organisatie, het beleid en de procedures. Hoe kan de continuïteit worden gegarandeerd? Je hebt te maken met geld, vakkundig personeel, allerlei bedrijfsprocessen, juridische regelingen, enz. In de tweede plaats is er het beheer van de digitale archiefbescheiden. Worden alle relevante procedures

gevolgd en wordt aan alle wettelijke eisen voldaan? In de laatste plaats is er de technologische kant. Zijn de juiste spullen beschikbaar? Is de beveiliging goed geregeld? Het valt te begrijpen dat dit een kostbare en arbeidsintensieve aangelegenheid is. De benodigde miljoenen zijn voor de kerken niet zelfstandig op te brengen. Het is beter om gezamenlijk aansluiting te zoeken bij een andere partner die dit wel kan verwezenlijken. Het meest in aanmerking komt de overheid. Op dit moment lijkt het echter niet waarschijnlijk dat die op korte termijn mogelijkheden biedt aan particulieren om digitale archieven onder te brengen bij de eigen e-depots. De overheid is nog druk bezig om voor de eigen diensten een goede infrastructuur te realiseren. Het ligt meer voor de hand om met inachtneming van de standaarden van de overheid ons heil te zoeken bij betrouwbare partners in het bedrijfsleven. Het ADC is bezig hiervoor een concrete dienst aan te bieden middels de in een eerder nummer van dit periodiek genoemde pilot. Meer informatie hierover is te vinden op de site van het ADC. ¶

Nieuws vanuit de Archiefcom- missie NGK

Kerkelijke geschiedenis centraal bij promotie

Op 23 september 2015 promoveerde dr. Ab van Langevelde aan de TU-Kam-

pen op zijn proefschrift over Cornelis Veenhof (1902-1983). De promovendus, die al doctor in de geografie was, gaat middels zijn gedegen biografie in op de kerkelijke situaties die het leven van Cornelis Veenhof en zijn vrouw stempelden. Een bijzondere promotie, waarmee we Ab van harte gelukwensen.

Het notenapparaat verwijst op talloze plaatsen naar het Archief C. Veenhof, waarvan in 1997 de inventarisatie werd gepresenteerd door D. Smits, voormalig Landelijk Archivaris NGK. Prof. dr. G. Harinck sprak toen over de betekenis van dit archief voor het kerkhistorisch onderzoek: *“Het zijn de archieven die ons in staat stellen de geschiedenis van de vorige in verschillende aspecten te leren kennen”*. Een blijvend actuele stelling die door het 658 pagina's tellende boekwerk van Ab van Langevelde nog eens wordt onderstreept.

Opheffing/fusie van een kerk; SG en SO-SG

Na eerder iets geschreven te hebben over archieven van voormalige regio's NGK nu iets over die van opgeheven lokale kerken. In het afgelopen decennium was daarvan gelukkig beperkt sprake. Goede zorg voor het archief is een aandachtspunt in de laatste fase van een bestaande plaatselijke kerk. Waar moet het heen, wie mag het inzien en hoe worden de archiefbelangen goed behartigd? De laatste scriba of voorzitter zal in de lijn van de kerkenraadsbesluiten moeten handelen. Als die lijn er (nog) niet is, kan de Landelijk Archivaris daarover informatie geven en/of een modelovereenkomst aanreiken. Uiteraard kan het lokale

archief in het Landelijk Archief worden opgenomen.

Opheffing of fusie. Bij de NGK Bilthoven resp. NGK Baarn/Soest was sprake van opheffing én fusie (met NGK Utrecht resp. NGK Amersfoort). Een fusieovereenkomst zorgt voor continuïteit in de pastorale zorg aan leden van de voormalige kerk, in de financiële belangen (testamenten bijv.) en in het scribaat voor eventuele vragen. Het archief van de vroeger zelfstandige kerk staat op zichzelf en kan zijn plaats ontvangen in het Landelijk Archief; het archief mag dus niet worden 'vermengd' met dat van de fusiegemeente. Opgemerkt wordt dat de regio aandacht dient te hebben voor zaken rond opheffing/fusie, dus ook voor archiefzaken, bijv. de bewaarplaats en het voortgaand archiefbeheer na opheffing/fusie.

Kerkstichting vanuit bestaande kerk.

Bij groei en stichting van een kerk op een tweede locatie wordt een archief gevormd door de nieuwe kerk. Daarnaast is er het afstemmen over raadpleging van het bestaande archief van de moederkerk, dat intact blijft. Denk hierbij aan de situatie van de NGK Ede sinds september 2015.

Er zijn **Samenwerkingsgemeenten (SG)** NGK-CGK, NGK-GKv en een enkele NGK-CGK-GKv. Bestaande archieven worden bij de start van een SG afgesloten en er wordt een bewaarplaats aangewezen. De nieuwe gemeente start met een eigen archief. Elke kerk die samenwerkt in de SG blijft deel uitmaken van het eigen kerkverband en heeft daarom, in beperkte mate, nog een eigen archief.

Ook is er het **Samenwerkingsoverleg Samenwerkingsgemeenten (SO-SG)**,

Nieuwe aanwinsten

- Archief Comité voor de Centrale Diaconale Conferentie (CCDC)
- Archief Diaconaal Deputaatschap
- Archief Gereformeerd Wetenschappelijk Genootschap/ForumC
- Archief Onderwijs GKV NO-Groningen
- Archief Materiaal A. Vreugdenhil
- Archief "Vrienden ART"

met een wisselende roepende kerk. Alle deelnemende SG hebben de vergaderstukken. Het zou goed zijn als het SO-SG, dat geen centraal aanspreekpunt heeft, een adres aanwijst waar alle vergaderstukken worden beheerd van die van de eigen vergaderingen alsook van de gesprekken met bijv. Deputaten CGK resp. GKv. Het ADC kan mogelijk als archiefbeherende instantie wordt aangemerkt.

Archief voormalige NGK Den Helder (1969-2013)

Dit is overgebracht naar het Landelijk Archief en voor informatie erover en raadpleging ervan werd een overeenkomst opgemaakt. Voor geïnteresseerden is de inventaris van dit archief beschikbaar bij de Landelijk Archivaris G.J.Bink: g.j.bink@gmail.com. Daar kunt u ook terecht voor vragen over andere archieven van voormalige NGK gemeenten. ¶

Emailadres

Het ADC verstuurt de ADCetera, uitnodigingen voor congressen en andere informatie bij voorkeur digitaal. Daarmee beperkt het portokosten en spaart het bovendien het milieu. Stuur u ons daarom alstublieft uw e-mailadres toe via info@adckampen.nl. ¶

Vakantiedata

In verband met de kerstvakantie is het ADC gesloten van maandag 21 december tot en met vrijdag 1 januari 2016. Vanaf maandag 4 januari 2016 is het ADC weer geopend. Houdt u er rekening mee dat we op dinsdag gesloten zijn?

Vrijmakingsbrochures

Op 2 oktober werd in het gebouw van het *Reformatorisch Dagblad* te Apeldoorn de site met vrijmakingsbrochures gepresenteerd. Op deze site zijn omstreeks 1.700 brochures rond de Vrijmaking raadpleegbaar en doorzoekbaar. Deze zijn afkomstig uit de collecties van het ADC, de Protestantse Theologische Universiteit en de Theologische Universiteit Kampen. De brochures van de verschillende instellingen zijn eerst in een project van Metamorfose verfilmd en vervolgens door Erdee Media Groep via de site Digibron digitaal beschikbaar is gesteld op: www.vrijmaking.nl. De Vrijmaking van 1944 is nog nauwelijks onderzocht, terwijl, of misschien juist omdat, er zoveel materiaal beschikbaar is: brochures, brieven en andere bronnen. Centraal op het congres stonden de vragen wat deze digitale beschikbaarstelling van een groot corpus bronnenmateriaal betekent voor het onderzoek van deze kerkscheuring uit het midden van de vorige eeuw en hoe een onderzoeker met dit materiaal aan het werk kan gaan. Welke nieuwe mogelijkheden voor onderzoek liggen in het verschiet, en wat zijn mogelijke valkuilen? ¶

Uw doel
Uw wens

Onze
expertise

Het resultaat
hoogwaardige communicatie

DE BUNSCHOTER
SAMEN COMMUNICEREN